

УДК 330.4

*А. В. Лейбович,
аспірант, Запорізький національний університет*

ЗАСАДИ РОЗВИТКУ ПРИВАТНИХ ШКІЛ В УКРАЇНІ

*A. V. Leibovych,
postgraduate, Zaporizhzhya National University*

THE UKRAINIAN PRIVATE SCHOOL DEVELOPMENT

У статті проаналізовано особливості заснування, діяльності та фінансування сучасної приватної школи у економічно розвинених країнах світу; місце приватної освіти у системах освіти низки країн; практику соціального партнерства школи і держави. Проведено аналіз процесу відновлення приватної школи в Україні. Визначено роль розвитку приватної школи в Україні згідно мети формування ресурсного потенціалу держави. Доведено, що приватні школи повинні мати вектор розвитку згідно концепції сталого розвитку, оскільки це сучасний підхід до організації навчального процесу, який включає інформування членів суспільства про основні проблеми сталого розвитку, формування світогляду, що базується на засадах сталості, переорієнтацію навчання з передачі знань на встановлення діалогу, орієнтацію на порушення та практичне розв'язання місцевих проблем.

The article analyzes the peculiarities of the foundation, activity and financing of a modern private school in economically developed countries of the world; the place of private education in education systems in a number of countries; practice of social partnership of school and state. The analysis of the process of restoration of private school in Ukraine was conducted. The role of the development of a private school in Ukraine according to the purpose of forming the country's resource potential has been determined. It is proved that private schools should have a vector of development in accordance with the concept of sustainable development, as it is a modern approach to the organization of the educational process, which involves informing members of society about the basic problems of sustainable development, the formation of a worldview, based on the principles of sustainability, reorientation of the transfer of knowledge for the establishment dialogue, focus on violations and practical solutions to local problems.

Ключові слова. *Навчальний заклад, приватна школа, недержавна освіта, ресурсний потенціал регіону, сталий розвиток.*

Keywords. *Educational institution, private school, non-state education, resource potential of the region, sustainable development.*

Постановка проблеми. Багатоваріативність та різноманітність типів і видів навчальних закладів і форм здобуття освіти, як відомо, є обов'язковою передумовою для динамічного розвитку будь-якої освітньої системи. Приватні школи як особливий інститут освіти, народжений у буремні 90-ті роки, в період хаосу та невизначеності, є можливим способом реалізації творчої і громадянської ініціативи небайдужих педагогів та прагнення надати шкільній освіті демократичних форм.

Перші приватні загальноосвітні навчальні заклади власності (ліцей «Гранд», гімназія «Гармонія», Київський ліцей бізнесу та ін.) з'явилися в Україні в місті Києві ще в 1991 році. З того часу кількість шкіл

недержавної форми власності значно збільшилася - станом на 01.09.2017 р. в державі їх налічувалося 220 одиниць. При цьому, кількість учнів, які навчалися в цих закладах, склала лише 19022.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Число приватних закладів, що постійно збільшується, веде до необхідності фундаментальних та прикладних методологічних досліджень у сфері недержавної освіти. Велике значення наразі мають нароби таких вчених, як Ю.М. Алексеев, В.П. Андрущенко, В.Ю. Биков, Г.А. Дмитренко, І.А. Зязон, К.В. Корсак, В.Г. Кремень, С.В. Крисюк, Т.О. Лукіна, В.І. Луговий, В.К. Майборода, С.В. Майборода, Н.Р. Нижник, В.С. Пікельна, Н.Г. Протасова, О.Я. Савченко та ін., в яких висвітлюються різні теоретичні і практичні аспекти державного управління освітою; Є.С. Березняка, М.М. Дарманського, Л.М. Калініної, І.Л. Лікарчука та ін., що звертаються до проблеми діяльності регіональних органів управління освітою; В.І. Бондаря, В.І. Маслова, В.П. Гончарової, П.І. Даниленко, В.М. Зоц, М.П. Легкого, Н.М. Острроверхової, Є.М. Павлютенкова, В.С. Пікельної та ін., що розкривають проблеми вдосконалення системи управління школою; Л.М. Карамушки, Н.Л. Коломінського, С.Д. Максименка та ін., в працях яких досліджуються психологічні аспекти управління освітою. Проте досі залишаються не проаналізованими достатньо важливі питання, зокрема, засади розвитку приватних шкіл, які б сприяли розвитку ресурсного потенціалу регіону.

Мета статті полягає у аналізі засад розвитку приватних шкіл в Україні.

Результати дослідження. Приватні заклади освіти є ровесниками незалежної України. Вони почали активно виникати в 1991 році саме як альтернатива масовій школі. На першому етапі це були вальдорфські школи, школи Монтесорі, школи, які відповідали особистим запитам батьків, приміром, школи з духовною складовою, культурологічні, фінансові, економічні.

На першому етапі держава активно підтримувала розвиток приватної школи, оскільки загальна середня освіта є обов'язковою і держава гарантує її виконання. Однак, у 2000 році з невідомих причин державний компонент на виконання обов'язкового державного стандарту освіти перестав фінансуватися з боку держави. Справа розвитку навчальних закладів приватної форми власності стала справою самих колективів і батьків.

Тому другий етап з 2000 року позначився скороченням кількості приватних шкіл по всій Україні. На сьогодні в більшості обласних центрів України не залишилося жодної приватної школи, я вже не говорю про районні центри чи невеликі містечка. З понад 20 тисяч шкіл по Україні, приватних трохи більше сотні, що складає 0,01% від загальної кількості загальноосвітніх закладів освіти.

Приватні школи тоді творили люди творчі, які хотіли розкрити свій, не задіяний у державних школах, потенціал. Насамперед це був такий освітній прорив, який давав можливості впроваджувати новітні технології і форми навчальної діяльності.

І зараз саме приватні школи йдуть в авангарді прогресу, адже саме за їхньої ініціативи виносяться на широке обговорення та проходять експериментальну апробацію питання трансформації освітнього середовища сучасної школи з урахуванням світових тенденцій і української практики, шукаються шляхи вдосконалення нормативно-правової бази системи освіти в Україні з урахуванням європейського досвіду. Так, починаючи з 2007 року щорічно проходять Всеукраїнські форуми приватних закладів освіти, а з 2010 року у рамках цих форумів відбуваються і Міжнародні науково-практичні конференції незалежних шкіл Європи. На обговорення виносяться надзвичайно актуальні теми зокрема, «Синергія сучасної школи», «Освіта й сучасні глобалізаційні процеси: український вимір», «Розмаїття в освіті – яка школа потрібна Україні?», «Переосмислюючи освіту: школа ХХІ сторіччя», «Державно-громадське партнерство в освіті як шлях подолання суспільної та економічної кризи» тощо. Однак у Національній доповіді про стан і перспективи розвитку освіти в Україні, яку до 20-річчя незалежності країни підготували науковці академії педагогічних наук, про сектор приватної освіти сказано лише одним реченням: «Заклади приватної форми власності не набули значного поширення: усього їх 218 (1,1 %), у яких навчається 20,1 тис. учнів (0,4 %)». Жодних пояснень такого стану чи обґрунтування такого висновку автори не наводять. То чому ж сталося так, що приватні школи діють сьогодні лише в столиці та деяких інших великих містах (таких як Харків, Львів, Запоріжжя, Одеса), а в більшості обласних центрів не лишилось жодної реально працюючої приватної школи?

Для того, щоб проаналізувати реальний стан розвитку приватного сектору шкільної освіти в Україні та визначити його розмір, проаналізуємо й іншу доступну нам статистично інформацію.

Усього ж у 2010/11 навчальному році в 20,3 тис. українських шкіл навчалися 4 млн. 299 тис. учнів. Тож, приватні школи склали менше 1% від загальної кількості шкіл, а кількість їх учнів - лише 0,44 % від загального контингенту учнів країни. Станом на 2011/12 навчальний рік з 19, 9 тисяч українських шкіл – приватних залишилось лише 185. У поточному навчальному році ситуація на краще не змінилася.

Приватні школи в Україні складають 0,01% від кількості загальноосвітніх закладів освіти. Тоді як в Голландії приватних шкіл понад 70%, у Польщі – 20%, у Німеччині складають — 14%, у Швеції — 15%, у Франції — 18%, у США — 13% від загальної кількості шкіл. Навіть наша сусідка Росія уже подолала 10-тивідсотковий бар'єр. Ці школи є альтернативою масовій школі для дітей з особливими фізичними та інтелектуальними потребами, для сімей з своїми власними духовними чи національними орієнтирами. В столиці за таке задоволення батьки платять від 1,5 до 4 тисяч гривень щомісячно.

З 2000 року держава припинила фінансування приватних шкіл. Їм не надається жодних пільг на оренду приміщень. Такий навчальний заклад входить в категорію споживачів тарифів на комунальні послуги, якій вони відпускаються найдорожче. Більше того, підручники, які мають бути в портфелях абсолютно всіх учнів, в приватні школи не надходять і купити їх неможна.

Сьогодні більшість з тих нечисленних приватних навчальних закладів, які ще лишились, знаходяться у критичній ситуації. Причому мова йде не про проблеми педагогічних систем приватних шкіл. Вони, як правило,

показують дивовижну ефективність. Навіть, якщо освітні бюрократи спостерігають творчий хаос, який панує в багатьох приватних школах, їм зрештою доводиться визнати: попри відсутність «порядку», чомусь і результати ЗНО нормальні, і діти радісні, і батьки задоволені. А передусім тому, що з моменту створення приватних шкіл до них завжди застосовувалася подвійні стандарти: з одного боку було, декларативне схвалення на державному рівні, а з іншого – жорсткий економічний тиск, утиски чиновників, маніпулювання умовами діяльності та громадською думкою через утворення міфів.

Сьогодні приватні навчальні заклади в правовому полі розглядаються не як освітні інституції, а як суб'єкти господарювання. Мовою чиновників і перевіряючих – це комерційні підприємства, звідси і відповідні комунальні тарифи, податки на землю, прибуток і багато чого іншого. Витримати такий податковий тягар маленькому колективу приватного навчального закладу видається з кожним днем все важче. Створені дискримінаційні умови щодо діяльності приватного навчального закладу як освітньої інституції, на відміну від приватних вищих навчальних закладів, де студенти можуть повернути собі певну частину податкового кредиту, якщо вони сплачують за навчання. Кошти на виконання державного стандарту у бюджеті є, вони розподіляються на кожного маленького українця, але через недосконалий бюджет та механізм розподілу вони до приватної школи не доходять.

Приватних шкіл залишилося так мало саме через відсутність фінансово-господарських механізмів регулювання державою діяльності приватних навчальних закладів. Природа їх діяльності подвійна. З одного боку – це самостійних суб'єкт господарювання, школа сама має забезпечувати обладнання, робити ремонти, закупати підручники. А з іншого боку, діяльність приватної школи регламентована державою, школа не має права навчати за іншими підручниками, виконувати іншу навчальну програму, застосовувати іншу форму контролю за навчанням. Тобто, на 90% діяльність приватної школи і комунальної співпадає, не співпадає тільки відповідальність держави перед учнями, які навчаються в приватній і державній школі.

На питання, чому приватні школи вороже сприймаються суспільством та владою, відповісти однозначно не можна. Та найперше, що спадає на думку, тому, що приватна школа – є територією свободи. Вона відносно незалежна від сваволі «начальства». Її доля залежить виключно від оцінки її роботи учнями та їх батьками. Приватною школою не керуєш так, як керують муніципальною школою. Директора приватної школи, як правило, ніхто з освітянських «начальників» не призначав (у більшості випадків він і є власником чи співзасновником школи). Звісно, держава в особі чиновника (а більшість з них вважає, «держава – це я!») не хоче втрачати монополію на шкільну освіту. Провести її демонополізацію на практиці означало б відкриття широкої дороги для розвитку приватних шкіл, які є «здоровою альтернативою» масовій школі.

На сьогоднішній день, приватна школа є чи не найбільш чесним способом організації роботи загальноосвітнього навчального закладу у перехідний період. Приватна школа пропонує чесні стосунки між усіма учасниками освітнього процесу. Батьки підтверджують, яким дорогим задоволенням є навчання їх дітей у переважній більшості існуючих в Україні гімназій, ліцеїв, колегіумів. Ці навчальні заклади є позитивно безкоштовними, але вони маскують батьківську платню як благодійні внески, плату за додаткові освітні послуги чи просто збирають гроші «по-чорному» з допомогою «батьківського активу». Та їх формально державний статус аж ніяк не змінює фактично напівприватну форму.

Однією з ключових проблем, які наразі присутні у шкільній освіті, є відставання самої програми від вимог, які ставить перед випускниками XXI століття. Застарілі дані, непотрібні теми, відсутність уваги до внутрішнього світу дитини та інші фактори, які є у загальноосвітніх школах, змушують батьків шукати альтернативні варіанти. Так, не всі приватні школи мають добру репутацію, проте деяким з них все ж вдається поєднувати сучасні технології, стандарти Міністерства освіти, закордонні практики та забезпечувати всесторонній розвиток учнів.

Приватна школа є альтернативою, коли у дитини є особливі потреби, пов'язані з її фізичним станом. Також це гідна освіта для тих дітей, хто має інтелектуальні особливості, тобто дитина обдарована із швидким способом засвоєння навчального матеріалу, яка не може навчатися успішно в класі, де 30-35 осіб. Приватні школи також підходять родинам, які мають свої духовні орієнтири (конфесійні та національні школи).

Розглянемо детальніше приклади фінансово та соціально успішних приватних шкіл у табл. 1. Всі вони розташовані на території міста Києва та Київської області та діють близько десяти років.

Таблиця 1.
Приклади успішних приватних шкіл в Україні

Назва навчального закладу	Кількість учнів	Особливості оцінювання учнів	Інші особливості
Новопечерська школа	460 учнів від 1 до 11 класу	відсутня класична система оцінювання учнів із двійками й записами у щоденник. Натомість педагоги використовують альтернативні системи: «метод зеленої ручки», мотиваційний підхід, програму «лідер в мені» – адаптацію відомої програми Стівена Кові «Сім навичок надзвичайно ефективних людей» до дитячого віку	поєднання офіційної програми із сучасними методами педагогіки, які використовуються в школах США, Канади та Європи, постійний мікс учнів у класі. Навчальний день триває з 9:00 до 18:00, між уроками є великі перерви, під час яких дитина може відпочити: пообідати, пограти в рекреаційній зоні в настільний теніс чи аерохокей,

Назва навчального закладу	Кількість учнів	Особливості оцінювання учнів	Інші особливості
		та шкільного середовища.	почитати книгу в бібліотеці, поспілкуватися з однокласниками. Під час уроків фізичного виховання учні також об'єднуються в групи: можна плавати в басейні, грати в футбол, займатися бальними танцями, тощо.
Britannica School	140 дітей з 5ти по 10 років	Класи поступово відмовляються від загальноприйнятої системи бального оцінювання – проте в кожному класі це відбувається поступово і залежить від психологічного комфорту дітей	Навчання у школі побудовано на принципах мотивації і дружніх відносин. Тьютор – це не тільки наставник, але і друг, якому можна довірити власні секрети, зайти у гості, порадитися щодо проблемної ситуації чи попросити про допомогу. Навчальний процес триває із 8 ранку до 19 вечора. За цей час дітям пропонується п'ятиразове харчування, ранкова зарядка, прогулянки мотузковим парком, безпосередньо навчання, окремий час на самопідготовку, відвідування секцій та студій по інтересах. Все це відбувається у постійному супроводі тьюторів. Окрім малювання, бойових мистецтв, гри на музичних інструментах та шахів, діти вивчають програмування, роботу з сучасними комп'ютерними системами та беруть участь у технічних та інноваційних змаганнях.
Європейський колегіум	Близько 320 дітей	У школі працює мотиваційна система, направлена на підкреслення досягнень дитини, завдяки якій 84 % учнів колегіуму – переможці різноманітних олімпіад, конкурсів, змагань та грантів	Головна особливість школи – з першого класу у колегіумі намагаються виявити індивідуальні обдарованості дитини і розвивати їх. Це стосується не тільки лінійних шкільних дисциплін, але й талантів загалом. Для всестороннього розвитку в школі працює більш ніж п'ятнадцять гуртків: є поезика, журналістика, арт-студія, великий теніс, робототехніка, 3-D моделювання, програмування, веб-дизайн, хорові співи і т.д.
Афіни	Близько 250 – 300 дітей	У школи є власна віртуальна валюта, яка називається віртуси. За неї, наприклад, можна придбати «день свободи» – день, коли у школі можна не ходити на уроки, а натомість спілкуватися на перервах із друзями, читати у бібліотеці чи грати у зоні відпочинку	Заняття проходять у класах по 12-14 людей, але саме поняття класу майже не використовується – уроки проходять у міксованих групах не тільки однолітків, але й старших чи молодших класів. Усі навчальні столи стоять по колу, щоб уникнути розділення на першу чи останню парту. Якщо виникає потреба, столи можуть бути зсунуті, коли діти, наприклад, працюють у командах чи над спільними проектами. Раз на тиждень у старшокласників окремий день виділено під soft skills – діти отримують знання з різних дисциплін від запрошених лекторів, відвідують майстер-класи,

Назва навчального закладу	Кількість учнів	Особливості оцінювання учнів	Інші особливості
			воркшопи та тренінги. Серед молодших ступенів практика м'яких навичок проходить у форматі дебатів, «екіпажних ігор», «занурень», тощо.

Джерело: систематизовано автором на основі osvita.ua

Загальновідомим є той факт, що ефективність розвитку регіонів визначається типом та якістю відтворювальних процесів, які зумовлюються інтенсивністю використання їх ресурсного потенціалу і насамперед природно-ресурсного, виробничого, трудового, фінансового, інфраструктурного, інвестиційного, інтелектуального і т.д. Тому стає очевидним, що розвиток приватної освіти як початкової ланки формування економічного агента як такого, що здатен посилити ресурсний потенціал регіону та країни, а також надати йому синергії, є вкрай важливим. Це актуалізує визначення не лише складу та структури ресурсного потенціалу регіону, а і його реструктуризації, а також пошуку шляхів раціонального використання ресурсів приватних шкіл в нових умовах господарювання, обґрунтування механізмів удосконалення регіонального управління в напрямі повноти застосування ресурсної бази регіону, розробки адекватних форм і методів регулювання цього процесу, що забезпечить ефективне розпорядження ресурсами як основу ефективного розвитку регіональних господарських систем.

Можливим виходом є додавання елементу сталого розвитку до формування приватної школи майбутнього. У «Порядку денному на XXI століття» зазначається, що «освіта є фундаментом сталого розвитку» і головним інструментом для створення гуманного, рівноправного та уважного до проблем людини суспільства, в якому кожен індивід повинен мати свою людську гідність.

Очевидно, що головною причиною появи освіти для сталого розвитку (ОСР) – це усвідомлення необхідності змін в освітній парадигмі з метою подальшого сталого розвитку суспільства, економіки на збереження навколишнього середовища. Освіта сталого розвитку передбачає перехід такої економічно та соціально орієнтованої моделі навчання, в основі якої мають бути широкі міждисциплінарні знання, котрі базуються на комплексному підході до розвитку суспільства, які дають змогу ухвалювати та впроваджувати рішення на місцевому та глобальному рівнях, спрямованих на підвищення якісного рівня тижня, що не загрожують можливостям наступних поколінь задовольняти свої потреби.

На даний час традиційна освіта неспроможна вчасно реагувати на гострі проблеми та повною мірою задовольняти потреби сьогодення, оскільки:

- лише перелічує проблеми і не націлена на їх розв'язання;
- не дає змоги досягнути системну картину світу, оскільки більшість дисциплін викладається відокремлено;
- не спрямована на вивчення та практичне розв'язання місцевих проблем;
- суспільство розвивається швидкими темпами, тому знання часто застарівають ще до закінчення терміну навчання.

Освіта для сталого розвитку націлена на набуття знань і навичок, що сприяють формуванню екологічно свідомого суспільства, нових позицій, світогляду, цінностей, а також розвитку, який є соціально бажаним, економічно життєздатним і екологічно збалансованим. Концепція збалансованого розвитку передбачає переорієнтацію освіти в напрямі дбайливого ставлення до довкілля, відмови від застарілих моделей виробництва і споживання, гармонізації розвитку соціальних, економічних і екологічних процесів.

Для вирішення подібних проблем до засад розвитку приватних шкіл необхідно додати такі напрями вдосконалення екологічної складової дошкільної та загальної середньої освіти для сталого розвитку:

- забезпечення системи підготовки педагогічних кадрів з екології та сталого розвитку;
- інтеграція в навчальні програми з природничих, математичних та гуманітарних дисциплін основ екологічної грамотності;
- запровадження в навчальних закладах освітніх програм, спрямованих на сталий розвиток;
- підтримка та посилення шкільних/класних проєктів і конкурсів екологічного напрямку;
- сприяння обміну досвідом впровадження ОСР між навчальними закладами;
- розробка та впровадження навчально-методичного забезпечення за всіма зазначеними напрямами.

Висновки. Отже, в Україні триває інтенсивний період створення приватних шкіл. Вони органічно доповнили історичну мережу середньої освіти в державі, розширили можливості доступу до освіти, конкурують на ринку освітніх послуг з державними закладами. Перспективи подальшого розвитку приватного сектору середньої освіти прямо корелюють із загальною соціально-політичною ситуацією в країні, здатністю конкретного навчального закладу розробити та реалізувати стратегію і тактику, спрямовану на продукування якісної освіти.

Література.

1. Затуренська В.О. Деякі проблеми реалізації економічної реформи загальноосвітньої школи // Педагогіка. – К., 2017, - вип..32. – С. 70-74.

2. Тарасюк І.В. Особливості попиту та пропозиції освітніх послуг // Науковий журнал “Економіка і управління”. – К.: Вид-во Європ. ун-ту. – 2010. - №2(30). – С.35-40.

References.

1. Zaturenska, V.O. (2017), "Some problems of realization of economic reform of the general school", *Pedahohika*, vol.32, pp. 70-74.

2. Tarasiuk, I.V. (2010), "Features of the demand and supply of educational services", *Naukovyi zhurnal "Ekonomika i upravlinnia"*, vol. 2(30), pp.35-40.

Стаття надійшла до редакції 25.04.2018 р.